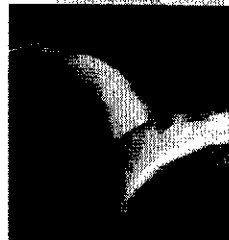
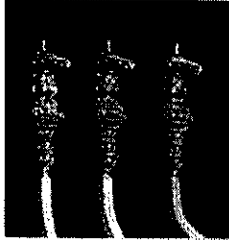

INSTITUTE
FOR
JEWISH
CONTINUITY

OPPORTUNITIES FOR LIFE-LONG LEARNING

7504 SEVEN MILE LANE • BALTIMORE, MD 21208

410-415-3755 • INFO@GOIJC.ORG • WWW.GOIJC.ORG

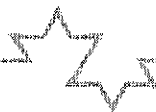
The Book of Daniel: Visions of Greatness

Sefer Daniel: Chapter 3

To Bow or not to Bow

Mrs. Sara Lanner

November 20th, 2012

THIS COURSE IS DEDICATED IN MEMORY OF:

אסתר חיה זיל בת צבי ופרומה עלקא פייגא בת מאיר ופשא לאה זיל נח בן אברהם ופייגא זיל
תהא נשמתם צרוורת בצרוור החיים

MAY THEIR SOULS BE BOUND IN THE EVERLASTING BOND OF LIFE

דניאל Chapter 3

א נבוכדנצר מלכא, עבד צלם די-דנהב, רומה אמין שתיז, פתניה אמין שות; א במקדינת בבל, אקומיה בבקעת דירא.

1 Nebuchadnezzar the king made an image of gold, whose height was threescore (60) cubits, and the breadth thereof six cubits; he set it up in the plain of Dura, in the province of Babylon.

ב ונבוכדנצר מלכא שלח למכנש לאחשדרפניא סגניא ופתותא אדרגוריא גבדבריא דחבריא, תפתיא, וכל, שלטני מדינתא--למתא להנפת צלקא, די הקים נבוכדנצר מלכא.

2 Then Nebuchadnezzar the king sent to gather together the satraps, the prefects, and the governors, the judges, the treasurers, the counsellors, the sheriffs, and all the rulers of the provinces, to come to the dedication of the image which Nebuchadnezzar the king had set up.

ג באדיו מתכנשו אחשדרפניא סגניא ופתותא אדרגוריא גבדבריא דחבריא וכל שלטני מדינתא, להנפת צלקא, די הקים נבוכדנצר מלכא; וקאמין, תפתיא (וקומיו) לקבל צלקא, די הקים נבוכדנצר.

3 Then the satraps, the prefects, and the governors, the judges, the treasurers, the counsellors, the sheriffs, and all the rulers of the provinces, were gathered together unto the dedication of the image that Nebuchadnezzar the king had set up; and they stood before the image that Nebuchadnezzar had set up.

ד וברוא, קרא בקול: לכו אמרין עממא, אמיא ולשניא ד

4 And the herald cried aloud: 'To you it is commanded, O peoples, nations, and languages,

ה קתרוס) שבקא פסנתריו, (בעדנא די-תשמעון קל קרנא משרוקיתא קיתרוס סומפניא, וכל, וני זמרא--תפלו ותקדו לצלם דהבא, די הקים נבוכדנצר מלכא.

5 that at what time ye hear the sound of the horn, pipe, harp, trigon, psaltery, bagpipe, and all kinds of music, ye fall down and worship the golden image that Nebuchadnezzar the king hath set up;

ו ומו-די-לא יפל, ויסקד--בה-שעתא יתרמא, לגוא-אתון נזרא יקדמא ו

6 and whoso falleth not down and worshippeth shall the same hour be cast into the midst of a burning fiery furnace.'

ז כל-קבל דנה בה-זמנא כדי שמעון כל-עממא קל קרנא משרוקיתא קיתרוס פסנתריו, וכל, וני זמרא--תפלו כל-עממא אמיא ולשניא, (קתרוס) שבקא סגדיו לצלם דהבא, די הקים, נבוכדנצר מלכא.

7 Therefore at that time, when all the peoples heard the sound of the horn, pipe, harp, trigon, psaltery, and all kinds of music, all the peoples, the nations, and the languages, fell down and worshipped the golden image that Nebuchadnezzar the king had set up.

ח כל-קבל דנה בה-זמנא, קרבו גברין פשדאיו; ואכלו קרציהון, די והנדא ח

8 Wherefore at that time certain Chaldeans came near, and brought accusation against the Jews.

ט ענו, ואמרין, לנבוכדנצר, מלכא: מלכא, לעלמין חיי ט

9 They spoke and said to Nebuchadnezzar the king: 'O king, live for ever!

י אנתה (אנת) מלכא, שקמט טעם, די כל-אנש די-ישמע קל קרנא משרוקיתא י קיתרוס (קתרוס) שבקא פסנתריו וסיפניה (וסיפניה), וכל וני זמרא--יפל ויסקד, לצלם דהבא.

10 Thou, O king, hast made a decree, that every man that shall hear the sound of the horn, pipe, harp, trigon, psaltery, and bagpipe, and all kinds of music, shall fall down and worship the golden image;

יא ומו-די-לא יפל, ויסקד--יתרמא, לגוא-אתון נזרא יקדמא יא

11 and whoso falleth not down and worshippeth shall be cast into the midst of a burning fiery furnace.

יב אימי גברין והנדאיו, די-מצית יהוון על-עבדית מדינת בבל, שדרה מישח, יב אלהיד (לאלקה) לא נעבד גו--גבריא אלה, לא-שמו עליד (עלה) מלכא טעם {פלחין, ולצלם דהבא די השקמט לא סגדיו. (ס

12 There are certain Jews whom thou hast appointed over the affairs of the province of Babylon, Shadrach, Meshach, and Abed-nego; these men, O king, have not regarded thee: they serve not thy gods, nor worship the golden image which thou hast set up.' {S}

יג באדיו נבוכדנצר, פרצו ותמא, אמר להנתניה, לשדרה מישח ועבד גו; באדיו יג גבריא אלה, היתי קדם מלכא.

13 Then Nebuchadnezzar in his rage and fury commanded to bring Shadrach, Meshach, and Abed-nego. Then were these men brought before the king.

יד ענה נבוכדנצר, ואמר להון, הצדא, שדרה מישח ועבד גו: לאלהי, לא יד איתיכון שלמיו, ולצלם דהבא די השקמט, לא סגדיו

14 Nebuchadnezzar spoke and said unto them: 'Is it true, O Shadrach, Meshach, and Abed-nego, that ye serve not my gods,

nor worship the golden image which I have set up?

קצו הו אימיכון צחידיו, די בעדנא די-תשמעוין קול שרנא מלשוריקתא קיתרס טו (קיתרס) שפכא פסנתריו וסימפנינה וכל זני זמרא תפליו ותסגדו לצלמא די-בה-שעתא תהרמוז לגוא-אתון נורא יקדמא; וימ-הוא, עבדת, והו לא תסגדו אלה, די לשיובכו מן-די

15 Now if ye be ready that at what time ye hear the sound of the horn, pipe, harp, trigon, psaltery, and bagpipe, and all kinds of music, ye fall down and worship the image which I have made [, well]; but if ye worship not, ye shall be cast the same hour into the midst of a burning fiery furnace; and who is the god that shall deliver you out of my hands?

ענו, שדרה מישו ועבד גו, ואמריו למלכא: גבוכדנצר--לא-השחיו טז אנהא על-דנה פתגם, לתביתך

16 Shadrach, Meshach, and Abed-nego, answered and said to the king: 'O Nebuchadnezzar, we have no need to answer thee in this matter.

לשיוביתנא: מן-אתון נורא יקדמא, הו אימי, אלהנא די-אנהא פלחיו--יכל יז לשיוב, וימ-ודך מלכא

17 If our God whom we serve is able to deliver us, He will deliver us from the burning fiery furnace, and out of thy hand, O king.

לא-איתנא (אימנא) והו לא, ודיע לקנא-לך מלכא: די לאלהיך יח (פלחיו, וילצלם דהבא די דקוממ, לא נסגד. }ס

18 But if not, be it known unto thee, O king, that we will not serve thy gods, nor worship the golden image which thou hast set up.' {S}

פאדיו גבוכדנצר התמלי חמא, וצלם אנפיהו אשתנו (אשמני), על-שדרה יט ענה ואמר, למנא לאתונא, חד-שבועה, על די חנה למונה: מישו, ועבד גו

19 Then was Nebuchadnezzar filled with fury, and the form of his visage was changed, against Shadrach, Meshach, and Abed-nego; he spoke, and commanded that they should heat the furnace seven times more than it was wont to be heated.

ולגבריו גברי-חיל, די כחלה, אמר לבסחה, לשדרה מישו ועבד גו-- כ למרמא, לאתון נורא יקדמא

20 And he commanded certain mighty men that were in his army to bind Shadrach, Meshach, and Abed-nego, and to cast them into the burning fiery furnace.

פאדיו גבריא אלה, קפתו כסרבליהון פטישהון (פטישהון), וכרבליהון, כא לגוא-אתון נורא יקדמא, וילבשיהון; ורמיו

21 Then these men were bound in their cloaks, their tunics, and their robes, and their other garments, and were cast into the midst of the burning fiery furnace.

ואתונא, אנה ימירה; גבריא אלה, קל-קבל דניה, מן-די מלת מלכא מחצפה כב די תסקו לשדרה מישו ועבד גו, קטל המון, שביבא די נורא

22 Therefore because the king's commandment was peremptory, and the furnace exceeding hot, the flame of the fire slew those men that took up Shadrach, Meshach, and Abed-nego.

וגבריא אלה תלתהון, שדרה מישו ועבד גו--גופלו לגוא-אתון-נורא כג (יקדמא, מכפתיו. }פ

23 And these three men, Shadrach, Meshach, and Abed-nego, fell down bound into the midst of the burning fiery furnace. {P}

אדיו גבוכדנצר מלכא, חנה וקם דהתפלה: ענה ואמר להדבריהי, קלא כד יציבא מלכא, גבריו תלתה רמינא לגוא-נורא מכפתיו, ענו ואמריו למלכא

24 Then Nebuchadnezzar the king was alarmed, and rose up in haste; he spoke and said unto his ministers: 'Did not we cast three men bound into the midst of the fire?' They answered and said unto the king: 'True, O king.'

ענה ואמר, הא-אנה חנה גבריו ארבעה שריו מהלכיו בגו-נורא, וקבל, לא- כה (אימי בהון; ורנה די רביעיא (רביעאה), דמה לכר-אלהיו. }ס

25 He answered and said: 'Lo, I see four men loose, walking in the midst of the fire, and they have no hurt; and the appearance of the fourth is like a son of the gods.' {S}

פאדיו קרב גבוכדנצר, לתרע אתון נורא יקדמא, ענה ואמר שדרה מישו כו שדרה, ועבד-גו עבדוהי די-אלקא עליא (עלאה), פקו נאית; פאדיו נפקין מישו ועבד גו--מן-גוא נורא

26 Then Nebuchadnezzar came near to the mouth of the burning fiery furnace; he spoke and said: 'Shadrach, Meshach, and Abed-nego, ye servants of God Most High, come forth, and come hither.' Then Shadrach, Meshach, and Abed-nego, came forth out of the midst of the fire.

ומתפנשו אשדרפניא סגניא ופקותא, ונהדברי מלכא--חוו לגבריא אלה כז וסרבליהון לא שנו; די לא-שלט נורא בגשמהון ושער ראשהון לא התרפה וניח נור, לא אדת בהון

27 And the satraps, the prefects, and the governors, and the king's ministers, being gathered together, saw these men, that the fire had no power upon their bodies, nor was the hair of their head singed, neither were their cloaks changed, nor had the smell of fire passed on them.

ענה נבוכדנצר ואמר, קריה אלהיהו די-שדרה מישח ועבד נגו, די-שלח כח ויחבו גשמייהו, מלאכה ושיזב לעבדוהי, די התרחצו עלוהי; ומלת מלכא, שניו (נגשמהו) די לא-יפלחון ולא-יסקדון לכל-אלה, לנו לאלהיהו

28 Nebuchadnezzar spoke and said: 'Blessed be the God of Shadrach, Meshach, and Abed-nego, who hath sent His angel, and delivered His servants that trusted in Him, and have changed the king's word, and have yielded their bodies, that they might not serve nor worship any god, except their own God.'

ומני, שים טעם, די כל-עם אמה ולשון די-אמר שלה (שלו) על אלהיהו כט די לא, די-שדרה מישח ועבד נגוא, הדמיו ותעבדו ובייתה נולי ישמיה; כל-קבל איתי אלה אחרו, די-יפל להעלה, פדנה

29 Therefore I make a decree, that every people, nation, and language, which speak any thing amiss against the God of Shadrach, Meshach, and Abed-nego, shall be cut in pieces, and their houses shall be made a dunghill; because there is no other god that is able to deliver after this sort.'

{ באדנו מלכא, העלה לשדרה מישח ועבד נגו--במדינת בבל. } פ ל

30 Then the king promoted Shadrach, Meshach, and Abed-nego, in the province of Babylon. {P}

נבוכדנצר מלכא, לכל-עממיה אמיא ולשניא די-דאריו (דזריו) ככל-ארעא- לא -שלמכוז ישגא

31 'Nebuchadnezzar the king, unto all peoples, nations, and languages, that dwell in all the earth; peace be multiplied unto you.'

אתמיה, ותממיה, די עבד עמי, אלהא עליא (עלאה)--שפר קדמי, לתמיה לב

32 It hath seemed good unto me to declare the signs and wonders that God Most High hath wrought toward me.

אתמיה קמה רברביו, ותממיה קמה תקיפיו; מלכותה מלכות עלם, ושלטנה לג עם-דר ודר

33 How great are His signs! and how mighty are His wonders! His kingdom is an everlasting kingdom, and His dominion is from generation to generation.

1. אברבנאל, מעיני הישועה ו:ג

ואולי שעל זה אמר הנביא ישעיה (ידיג-יד) "ואתה אמרת בלבבך השמים אעלה ממעל לכוכבי אל ארים כסא ואשב בהר מועד ברכתי צפון: אעלה על במתי עב אדמה לעליון..." כלומר שחשב בלבו לבטל הגזרה העליונה וסודור מערכת השמים כדי לשבת שם שמו זרעו שוקט ובוטח במלכות בבל שהוא בירכתי צפון.

2. "מור והדס" מאת יגאל אריאל

סמיכותו של מעשה הצלם לחלום נבוכדנצר על ארבע המלכויות, מורה שאין להסתפק בפירוש הפרק בפני עצמו, אלא יש לראותו בתוך מכלול סיפורי הספר. נראה שלא היתה כאן רק שאלה דתית, אלא מתחזק הרושם שנבוכדנצר יצר את הצלם הזה כתגובה לחלום ארבע המלכויות. החלום גילה לו שמלכותו לא תימשך לנצח, גבולותיה נקבעו ומשכה הוגבל. אומות אחרות עתידות לרשת אותה, ואף הן תשקענה, עד לאבדן בידי מלכות קדישין עלאין. כאשר גילה דניאל לנבוכדנצר את החלום ואת פשרו, נפל נבוכדנצר על פניו והודה בשלטונו של הקב"ה, אולם נבוכדנצר רצה להיות הגדול מכולם, הוא ביקש שמלכותו תתקיים לנצח, ופתח מיד במלחמה בחלום, ובה ניסה לשנות את גזרת החזון ולנצחו.

נבוכדנצר בנה פסל אדיר ממדים, בדומה לזה שנראה לו, אולם בניגוד לדמות הצלם בחלום, שראשו היה עשוי זהב וגופו ממתכות פחותות, הולכות ויורדות, בא נבוכדנצר ועשה את הצלם כולו זהב... נבוכדנצר האדיר את מלכות בבל, חזקה, העצימה וקידשה כדי שתשתלט על העולם כולו ללא שיוך, ובאופן זה קיווה לעשות את מלכותו מלכות נצח.

Parallels to בית המקדש:

3. מדרש דניאל – ר"ש מסנות על דניאל ג:ג

לחנכת צלמא. הוא יום ראשון שהתחילו לעבוד אותו הצלם כמו שחנכת המזבח הוא יום ראשון שהקריבו בו קרבן

4. משנה מסכת יומא פרק ו': עבודת יום הכפורים

והכנים והעם העומדים בעזרה, כשהיו שומעים שם המפרש שהיא יוצא מפי כהן דגול, היו כורעים ומשתחיים ונפלים על פניהם, ואומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד

5. מדרש תנחומא צו פרק ב

...ואף נבוכדנצר עילה את עצמו ואמר אעלה על במתי עב אדמה לעליון (ישעיה יד) א"ל הקב"ה חייך לא דייך שכבר אמרת בלבבך השמים אעלה ממעל לכוכבי אל ארים כסאי (שם) לוא עוד אלא אמרת אעלה על במתי עב אדמה לעליו למעלה אתה רוצה לעלות?! וכך אמר לחנניה וחביריו (דניאל ג) ומן הוא אלה די ישזבינכון מן ידי ביתו שרפתי ועמו הגלתי ולא עמד עלי בביתו ובביתי הוא יכול?!?

צלם Placement of:

6. אלישיך

באותו מקום שדור הפלגה מצאו און להם לעשות מעשיהם במקום יאתה להם... גם עתה (בימי דניאל) בעלות (בהעלות) על לב המלך הרע ובליעל לעשות כדבר הרע הזה להתאזר נגד כל הגויים בכוחות טומאתו אשר יטמא לו בחר במקום הרע ההוא כי גם הוא למלך הוכן לעשות מעשהו זר... וכיון מלאכתו בבית מועד בקעה מצאו להם הדור הרע ההוא על צד השווה שבהם כאמור והיא בבל... כי בחרו בבקעה ההיא המיוחדת לרעה...

7. "מור והדס" מאת יגאל אריאל

נבוכדנצר לא היה הראשון שחטא בגאווה, כבר דור ההפלגה חטא בהערצת עצמו וגיבושו החברתי הממלכתי. צלמו של נבוכדנצר בבקעת דורא הוקם באותו מקום שנבנה המגדל בידי אותו הדור. גובהו העצום של הצלם (ששים אמה!) עושה אותו דומה למגדל. נראה שגם מבחינת תוכנם של המבנים, מגמתם דומה. אנשי דור הפלגה העצימו את שלטונם כדי לעשות להם שם, הם עשו את עצמם ואת תרבותם לאלוהות, וגם נבוכדנצר עשה עצמו ככ.

8. דעת מקרא על דניאל ג:ה

תפלון ותסגדון לצלם וגו. הצרוף 'נפל...סגד' כבר מזכר לעיל ב:מו וחוזר בפרשתנו בצורות שונות עוד שבע פעמים. 'נפל/סגד' דומה לצורה העברית 'נפלו לפני ה' להשתחוות לה" (דה"ב כ"ח). נפילה בעת תפלה היא נפילת אפים, המכנה גם 'קדה'. ואמרו חז"ל: 'קדה – על אפים... השתחווה – זו פשוט ידים ורגלים' (מגלה כב). רס"ג תרגם כאן וכן להלן 'נפלין' או 'יפלי': 'יכרון' או 'יכר' מלשון כריעה וזה כלשון 'כורעים ומשתחווים' באסתר ובלשון חכמים...

כשדים Motivation of:

9. דעת מקרא על דניאל ג:יב

יהודיא – ... הכשדים בקשו לפגע בחנניה משאל ועשריה באשר הם יהודים. גם בהמשך (בפס' יב) בפנותם אל המלך, המלשינים אומרים: 'איתי גברין יהודאין'. העלה לפגע בנושאי משרות ממלכתיות רמות מבני יהודה היתה בסרובם להשתחוות לצלם כבמעשה מרדכי במלכות פרס, אשר סרב להשתחוות להמן, בשעה שכל עבדי המלך 'כרעים ומשתחווים להמן' (אס' ג:ב) ובכך עורר עליו את חמתו של המן, אשר בקש להשמידו עם כל היהודים ש'דתייהם שנות מכל עם ואת דתי המלך אינם עושים' (שם ג:ח) – כך בקשו הכשדים לפגע בחנניה, מישאל ועזריה – 'יהודיא' שעברו על מצות המלך, לא השתחוו לצלמו... השמוש בכינוי 'יהודאין' בפייהם של הכשדים דומה לדברי התאור שאריון תאר בהם את דניאל בהציגו אותו לפני המלך: 'גבר מן בני גלותא די יהוד' (לעיל ב:כה) – אף הוא לא לשבח נתכון, אלא לגנאי.

A second chance...?:

10. ר"ש מסנות (מדרש דניאל)

ומפני מה לא גזר עליהם מיתה מיד כדאמר 'בה-שעתא יתרמא' וגו'? ולפי שהיה יודע שהם גדולים במלכות שהרי מנה אותם על עבדתא די מדינת בבל (ב:מט) ועוד שהיה מתירא שמא יעמדו בפניו ולא ישמעו לו והתבטל ע"ז שלו לפיכך דבר להם רכות ולא הקשה עליהם בדבר...

11. אברבנאל

ומפני האהבה שהיה אוהב אותם התרה בהם פעם שניה... שלא רצה לדונם תכף לשרפה מצד מעלתם ומפני כבוד דניאל וגם מפני כבוד המלך, כי היו ממנים על דבר המשפט במדינת בבל, ולכן אמר להאריך להם עד פעם אחרת.

Brazenness of ע"מ חמו":

12. דעת מקרא על דניאל ג:טז

על פי הטעמים חנניה, מישאל ועזריה, פונים אל המלך בשמו, 'נבוכדנצר', ללא תוספת תאר, תופעה הנראית כבלתי מקבלת בחצר המלך. יתכן שפתיחת פניה זו באה כדי להעמיד את נבוכדנצר במקום הראוי לו לעמת מלך מלכי המלכים.

13. מ"ד על דניאל ג:טז-יח

ענו – השיבו חמ"ו ואמרו למלך. נבוכדנצר – אתה נ"נ ולא קראוהו בשם מלך כאומר בדבר זה לא תמלוך עלינו ולא תמשול בנו. לא חשחין – אין אנחנו חוששין אל הפחד הזה להשיצך אמרי רצוי וטענות.

הן איתי - הנה יש אלקים הוא אלקינו אשר אנחנו עובדים הוא יכול להציל אותנו מן תנור אש הבוהרת ואף מן ידך המלך יציל כאומר ובכל אופן שתרצה להמית אותנו לכול הוא להציל מכולם:

והן לא – ואף אם לא יחפוץ להציל ידוע יהיה לך המלך אשר עכ"ז לא יש ענין לעבוד לאלהיך ואל צורה הזהב אשר העמדת לא נשתחווה.

'Sanctification of ה' name/קידוש ה':

14. מדרש רבה בראשית פרשה לד פסקה ג

וירח ה' את ריח הניחוח הריח (בר' ח:כ): ריחו של אברהם אבינו עולה מכבשן האש וירח ריח של חנניה מישאל ועזריה עולין מכבשן האש

15. "מור והדס" מאת יגאל אריאל

יש דמיון בין אברהם לחנניה וחבריו. אברהם היה מאמין בודד בעולם עיון, הוא קרא בכל מקום בשם ה', נאבק ברשעים ולחם כנגד ארבעת המלכים וכך גם חנניה וחבריו. יש קשר גם בין האירועים: צלמו של נבוכדנצר הוקם על חורבתיו של מגדל בבל. בעוד הופעת אברהם היתה תיקון לדור הפלגה, היתה עמידת הגבורה של חנניה, מישאל ועזריה בניו הגדולים והנאמנים, התשובה לצלמו של נבוכדנצר.

החייב לקדש את השם, הוא בעל משמעות כה עמוקה ותוצאותיו כל כך מחרדות, עד שאין לראות אותו כהנהגה אישית אקראית של חנניה, מישאל ועזריה, אלא הנהגה יסודית, ששורשיה נעוצים כבר מתולדות אבי האומה, הראשון למאמינים שהיה גם הראשון למקדשי השם.

16. מדרש שיר השירים רבה ז' א' [ח]

הלכו להם (חנניה מישאל ועזריה) אצל דניאל. אמרו לו: רבינו דניאל, נבוכדנצר העמיד צלם והפריש מכל אומה ואומה שלשה שלשה ולנו הפריש מכל ישראל מה אתה אומר לנו, נסגוד ליה או לא? אמר להם: הנה הנביא לפניכם לכו אצלו. הלכו להם מיד אצל יחזקאל. אמרו לו כמו שאמרו לדניאל, נסגוד ליה או לא? אמר להם: כבר מקובל אני מישיעה רבי, חבי כמעט רגע עד יעבור זעם (ישיעהו כו). אמרו ליה: מה את בעי דיהון אמרין, הדין צלמא סגדין ליה כל אומיא? [אמרו לו: מה אתה רוצה שיאמרו שלצלם הזה השתחוו כלהאומות? אמר להם: ומה אתם אומרים? אמרו לו: אנו מבקשים לפגום בו, שנהיה שם ולא נשתחווה לו. כשדי שיהיו אומרים, כל העולם סגד לצלם הזה מלבד ישראל] ... אמרו ליה (חמו"ע ליחזקאל) מה אמר לך הקב"ה אמר להם אינו מתקיים עליכם אומר לו בין מתקיים בין שאין מתקיים אנו נותנין נפשתינו על ד'ושת שמו תגע לך שהוא כן... מן דנפקין מן גביה דיחזקאל (כשיצאו מלפני יחזקאל) נגלה הקב"ה ואמר לו יחזקאל, מה אתה סבור שאיני מתקיים עליהם? מתקיים אני עליהם בודאי... אלא שביק להון ולא תימר להון מידי אשבוק להון מהלכין על תומם הה"ד (משלי י) הולך בתום ילך בטח וגו' (אלא עזוב אותם ואל תאמר להם דבר, כדי שילכו בתומם)

17. "מור והדס", יגאל אריאל

חנניה וחבריו עלו מדרגה לתפיסה חדשה של האמונה. הם קבעו דרך אחרת: קידוש השם איננו תלוי בתוצאה במציאות, לא הנס הוא העיקר, שכן יתכן גם מצב של הסתר פנים בעולם. העיקר הוא, עמדת האדם ומעשיו – נכונותו למות על קידוש השם, להמשיך להאמין ולא להיכנע לעבודה זרה, עמדה שיש לה חשיבות ללא שיעור כלפי האדם עצמו, והיא מסר חינוכי לישראל ולעולם כולו.

18. ספר המצוות להרמב"ם עשה ט

ונקדשתי, אם מקדישים אתם את שמי, אף אני אקדש את שמי על ידיכם. כשם שעשו חנניה מישאל ועזריה, שהיו כל אומות העולם בזמן ההוא שטוחין לפני הצלם, והן עומדים דומים לתמרים...

וזאת היא מצות קדוש השם המצווים בה בני ישראל בכללם רוצה לומר מסירת נפשנו למות ביד באונס על אהבתו ית' ואמונת יחודו. כמו שעשו חנניה, מישאל ועזריה בזמן נבוכדנצר הרשע, כשגזר להשתחות לצלם, והשתחוו כל העמים וישראל בכלל, ולא היה שם מקדש שם שמים, והיתה בזה חרפה גדול על ישראל, שנעדרה המצוה הזאת מכלם ולא היה שם מקיים אותה, אבל פחדו הכל. ולא נצטווה מצוה זו אלא למעמד הגדול ההוא, שפחד ממנו כל העולם כלו והיה בו ראוי שיפורסם היחוד ויגלה ברבים בעת ההיא. ויעד השם על ידי ישיעהו שלא תשלם חרפת ישראל בעדות ההיא, ושייראו בהם ילדים בעת ההיא הקשה, לא יפחידם המות וימסרו נפשם ויפרסמו ויחזקו האמונה ויקדשו את השם ברבים, כמו שצונו יתברך על ידי משה רבנו. והוא אמרו: "לא עתה יבוש יעקב ולא יתה פניו יחורו כי בראותו ילדיו מעשה ידי בקרבו יקדישו שמי וגו"

19. "מור והדס"

הגלות איננה רק איום חיצוני אלא מחלה פנימית ממארת. הרצון להשתלב במסגרת העולם הגויי, ליהנות ממנעמיו, והפחד מפני תגובת הסביבה והשלטון, הם ארס משתק, המדכא את כוח הרצון ואת שאיפת החיים העצמיים. חנניה, מישאל ועזריה מרדו בגלות, הם הורו לדורות שעל היהודי לשמור את אמונתו וייחודו. הקיום היהודי חשוב, אבל יש טעם לחיים רק כשהם בעלי משמעות, אם על היהודי להתכחש ליסודות אמונתו אין טעם לחיו.

עם ישראל הלך בעקבות חנניה וחבריו. הגלות בבבל הביאה לו תיקון גדול ומופלא, עת התרחש בעם תהליך של תשובה. העם שרש מקרבו את החטא ותיקנו, והפך במהלך הגלות מעם עובד עבודה זרה, לעם המוכן למסירות נפש שלא לעבוד אותה, ואמנם לאחר גלות איננו מוצאים יותר עבודה זרה בישראל.

אימתי נעקר יצר עבודת כוכבים? רבנן אמרי אלו חנניה מישאל ועזריה.

20. אברבנאל, מעיני הישועה, מעין ו, תמר ג

אבל כפי התבוננות הטוב אין הענין כן אצלי. אבל אמתת הדבר הוא שהספורים האלה קשורים זה בזה וענין קשורם הוא כי בעבור שנ"ג ראה בחלומו צלם רב שגיא והיה ראשו של זהב ושאר חלקי גופו מכסף ונחשת וברזל ופתר לו דניאל שהראש שהיה של זהב היה מורה על מלכות בבל ושאר האברים מורים על שאר המלכויות שיבאו אחריו לכן התחכם נ"ג לעשות צלם כנגד אותו שראה בחלומו ולא היה הצלם הזה לזכרון לאלהיו אבל היה רומז אל הכיפה וכללות ממשלת מלכות העולם כמו שהיתה הוראתו בחלום. באמנם לא עשה בו דבר מכסף לוא מנחשת לוא מברזל לוא מחרס אלא כל הצלם מראשו ועד רגליו היה של זהב להורות שכל המלכויות שיבאו אחריו וימלכו בכפה יהיו תמיד מזרעו וממלכות בבל... ולכן צוה לקבץ את כל באומות והלשונות אשר כבל מלכות ממשלתו ושכלן יפלו ויסגדון לפני אותו הצלם לרמוז שהיו נכנעים ונכבשים לממשלתו עוד כל ימי הארץ ולכן היה זה מתוך הניגונים כי היה זה כענין המלת מלך שכל מלכי הארץ המליכו עליהם את בבל וקיימו עליהם ועל זרעם ממשלת בבל מזרע נ"ג כימי השמים על הארץ... וחנניה מישאל ועזריה לא רצו להשתחוות לאותו צלם לפי שהיו מאמינים אמונה אמיתית קיימת בסדור הד' מלכויות והיו מקיום המלכות הה' ולכן לא רצו לקבל עליהם מלכות בנצחיותו לעד כי היה זה הפך אמונתם וקבלתם. והנה המלשינים בספרם לשון הכע על חנניה מישאל ועזריה אמרו לאלהן לא פלחין ולצלם דהבא דהקימת לא סגדין לא מפני שהיה ענין הצלם צד ע"ז אבל להוסיף על חטאתם פשע כאילו יאמר לא די שלא להקבץ על פלחין בענין האמונה והדת אבל לצלם שהקימות מזהב טהור להורות על התמדת מלכותך אינם משתחוים כאילו אינם חפצים בהיות נאמן זרעך וביתך במלכותך עד עולם...

21. מור והדס

חנניה מישאל ועזריה עמדו כנגד כל העולם, נגד המציאות כולה, וגם הנס שלהם בבקעת דורא הוא נס על-טבעי מובהק, ולא חלק מן המציאות. האמירה שאפילו "זריח נור לא עדת בהון" (ריח אש לא היה בהם), מעידה שדבר לא הצליח לגעת בהם ולפגום בשלמותם, אפילו ריח הגלות לא נאחז בהם. ואילו דניאל שביקש רק לשמור על זהותו בתוך מציאות הגלות, זכה לנס בגוב האריות שלא שינה את סדרי הבריאה, אלא פעל בתוכה.

לפני הגולים נפתחו אפוא כמה מסלולים להתנהגותם בגלות:

- א. להתמסר לפעולות לתקנת העמים וקידוש שם שמים באופן חיובי בקרבם (כמו יוסף)
- ב. לא להילחם בגלות אלא לשמור בה על טהרתו של הגולה וייחודו, בשתדלנות גאה, במאבק חכם ועיקש, תוך עקיפת המכשולים (כמו דניאל).
- ג. להסתגל אל הגלות ולקבל אותה, לפעול בה בערמה ובהצנע (כמו אסתר)
- ד. לשמור על ייחודם, על קיום המצוות, ולשם כך גם להתעלם משלטון האומות בשעת הצורך ואף למרוד בהם. כל השאר מסור לשמים (כמו חנניה, מישאל ועזריה).

22. מלבי"ם על דניאל ג:כה

במקום שלושה שהשלכו לכבשן ראה ארבעה. הנדונים למות היו כפותים בעת שהשלכו לכבשן, ועתה התהלכו בו חפשיים לא אסורים. למרות נפילתם לתוך הכבשן לא נזקו ולא נפגעו.

23. "מי שענה לחנניה, מישאל ועזריה, בכבשן האש – הוא יעננו" (מתוך סליחות)

24. אברבנאל, מעיני הישועה: תועלת הספור בפרק ג'

והיה ג"כ הספור הזה משל לאומה בגלותם ולגזירות ולמדות אשר עשו בהם מלכי האומות בארצותם בגוייהם והסכנות העצומות הסובלות בתוך הגלות כתנור האש השורף ושלא ימוש מלאך ה' מהם והשגחתו העליונה לא יעזבם אבל תמיד מלאך יצוה להם לשמרם ולהצילם מצרותיהם כמאמר המשורר הרכבת אנוש לראשינו באנו באש ובמים ותוציאנו לרויה...